

Український інститут національної пам'яті

Пам'ятаємо! Єднаємося! Переможемо! Інформаційні матеріали до 90-х роковин Голодомору 1932–1933 років

Вступ

Ключові повідомлення

Історична довідка

Міжнародне визнання Голодомору геноцидом

Всеукраїнська акція “Запали свічку”

Корисні тематичні посилання

Вступ

Щороку в четверту суботу листопада Україна вшановує пам'ять жертв Голодомору 1932–1933 років і масових штучних голодів 1921–1923 і 1946–1947 років.

У 2023-му День пам'яті жертв голодоморів припадає на 25 листопада. Долучіться в цей день о 16.00 до Загальнонаціональної хвилини мовчання. Згадайте про мільйони людських життів, які Україна втратила внаслідок Голодомору і масових штучних голодів.

Цього року ми вдруге вшановуватимемо жертв сталінського геноциду в умовах повномасштабної війни, яка супроводжується геноцидними діями Росії проти українців. Трагічні події та злочини, які розгортаються на наших очах, демонструють: жива пам'ять надзвичайно важлива; ті, хто чинить злочини проти людства, мають бути засуджені світовою спільнотою, а жертви – вшановані.

Закликаємо також людей по всьому світу засвітити вогник у домівці як вияв скорботи за загиблими, віри в перемогу України й готовності докласти зусиль, щоб геноциди не повторювалися.

Ключові повідомлення

У 1932–1933 роках комуністичний тоталітарний режим вчинив злочин геноциду проти Українського народу. Сьогодні його спадкоємець – рашистський режим прагне знову вчинити на українській землі геноцид.

Голодомор здійснило керівництво ВКП(б) та уряд СРСР у 1932–1933 роках шляхом організації штучного масового голоду, що спричинив загибель мільйонів українців у сільській місцевості на території Української СРР та Кубані, де переважну більшість населення становили українці.

Україна внаслідок геноциду 1932–1933 років, масових штучних голодів 1921–1923 та 1946–1947 років втратила мільйони людських життів. У 2006 році Законом України Голодомор 1932–1933 років визнаний геноцидом Українського народу.

Метою злочину було знищення українського народу як національної групи. Комуністичний тоталітарний режим через насильницьке вилучення продовольства, блокаду сіл і цілих районів, заборону виїзду за межі охопленої голодом України, згортання сільської торгівлі, репресій проти незгодних створив для українців умови, не сумісні із життям. Тобто розрахунок був на фізичне знищення нашої нації.

Через 90 років після Голодомору-геноциду росіяни знову застосовують проти українців методи геноциду, щоб знищити нашу ідентичність, культуру, мову – знищити українську націю як таку. Для цього окупанти масово вбивають і депортують українців, руйнують міста.

І в 1932–1933 роках, і нині Росія намагається зламати волю українців до спротиву, кидає проти нас весь свій терористичний арсенал. Сталін у ХХ столітті та Путін у ХХІ зробили вибір на користь геноцидів, бо інші методи упокорення українського народу не спрацювали. Сталін для організації геноциду вдався до тотальної конфіскації харчів, блокади, посилення терору. Путін застосовував повномасштабне військове вторгнення. За ним як складові геноцидної політики почалися терор, масові вбивства, умисні напади на укриття, шляхи евакуації та гуманітарні коридори, бомбардування житлових районів, сексуальне насильство, воєнні облоги, депортації (насильницьке переміщення українців, зокрема дітей).

Інформаційні кампанії періоду Голодомору та нинішньої російської агресії дуже схожі. І тоді, і тепер Росія розвернула масштабні дезінформаційні та

пропагандистські кампанії для підготовки російської аудиторії до скоєння чи схвалення звірств, а також приховування злочинів. Як тоді, так і нині Росія розраховує на атмосферу байдужості на заході, силу страху перед своєю міццю та намагається створити паралельну штучну інформаційну реальність, далеку від дійсності.

Та сьогодні весь цивілізований світ допомагає Україні, а ми, українці, маємо власну державу, Збройні сили, згуртовані та всі разом працюємо на перемогу. І завдяки цьому успішно протистоїмо путінському геноциду. Пам'ятаючи про злочини комуністичного тоталітарного режиму, сьогодні ми всі сили спрямовуємо на підтримку наших захисників.

В умовах нинішньої російської агресії наша пам'ять про Голодомор 1932–1933 років є чинником суспільної мобілізації українців і світової спільноти для протидії агресору. Станом на жовтень 2023 року визнали Голодомор 1932–1933 в Україні актом геноциду парламенти 28 держав.

Відтак вшанування пам'яті жертв Голодомору проходить під гаслом «Пам'ятаємо. Єднаємося. Переможемо!».

Водночас пам'ять про використання тодішнім кремлівським режимом у 1932–1933 роках голоду як інструменту здійснення злочину геноциду проти українців повинна слугувати засторогою для недопущення виникнення голоду будь-де на планеті, засторогою недопущення провокування і використання продовольчої кризи нинішнім кремлівським агресором для досягнення своїх цілей.

Історична довідка

Чому українців вбивали голодом?

Після Жовтневого перевороту впродовж 1917–1921 років на більшій частині території колишньої Російської імперії владу захопили комуністи. Вони шляхом прямої окупації знищили демократичну Українську Народну Республіку, проголошену 1917 року. Досвід важкої боротьби із українськими рухом змусив комуністичний режим для зміцнення свого становища в Україні піти на створення у 1919–1920 роках квазідержави УСРР зі столицею у Харкові та певні поступки українському національному рухові.

Україна в 1920-х роках переживала культурний ренесанс європейського зразка. Під гаслом “Геть від Москви!” тут формувалися самобутні, відмінні від російських, культурні традиції, орієнтовані на Європу. Створювалася національна система освіти, обґрунтовувалася економічна концепція України як автономного економічного організму. Проте до кінця цього періоду в СРСР був встановлений тоталітарний комуністичний режим із суворою суспільною ієрархією. Будь-який

прояв незгоди або нонконформізму (як індивідуального, так і малих і великих груп людей за професійною, національною, релігійною, партійною ознаками) негайно жорстоко карався та придушувався.

Українська нація, яка була другою за чисельністю в СРСР, мала величезний культурно-історичний спадок, власні славетні традиції державотворення, досвід національно-визвольної боротьби. Широкі кола інтелектуалів та економічно самостійне селянство не сприймали політики комуністичного керівництва. Тому за мету було поставлено знищення українців як політичної нації, що могла поставити питання про створення незалежної держави. Для досягнення цієї мети був обраний жахливий інструмент – вбивство голодом.

Як?

Механізм, який призвів до Голодомору, був приведений у дію із Москви тодішніми лідерами комуністичної партії. У січні 1928 року режим запровадив насильницькі хлібозаготівлі. У фермерів держава примусово забирала більшу частину, або й все вирощене зерно за значно заниженими цінами. Одночасно розпочалась “ліквідація” найзаможніших господарств. У 1930 році колективізація викликає масові протести і повстання. Впродовж року в Україні відбулося понад чотири тисячі масових протестних виступів за участю більше мільйона селян. Однак, не зважаючи на це, до жовтня 1931 року колективізованими, тобто, фактично державними, стали 68 % селянських господарств та 72 % орної землі. Загалом в Україні було “розкуркулено” понад 352 тисячі господарств.

Результатом цього, а також внаслідок неефективного колгоспного господарювання став голод, через який весною 1932 року померло кілька сотень тисяч українців.

Але Україна все одно залишалася центром спротиву тоталітарному режиму. На перші сім місяців 1932-го на Україну припадає 56 % від усіх антивладних виступів у Радянському Союзі.

Улітку 1932 року через наростання спротиву Сталін із оточенням прийняв рішення про організацію в Україні штучного голоду, щоб не “втратити Україну”. Шляхом знищення частини населення.

Реалізація плану з організації штучного голоду

Дата	Подія
1932 рік	

Липень	Україні нав'язують завідомо нереальні до виконання плани хлібозаготівель.
7 серпня	Ухвалюється постанова про “охорону соціалістичної власності”, або “закон про п'ять колосків”.
Жовтень	В Україну направляється спеціальна комісія із хлібозаготівель на чолі із керівником уряду СРСР Молотовим. Її завдання – посилення репресій і збільшення вилучення зерна в українських селян.
Листопад	Організуються загони для пошуку і конфіскації зерна, інших продуктів, худоби у приватних господарствах. До кампанії залучається весь особовий склад міліції, органів держбезпеки та місцеві члени комуністичної партії і комсомолу.
Листопад	Вводиться режим “чорних дошок”. Занесення населеного пункту чи району на “чорну дошку” вело до їх повної блокади, проведення спеціальних репресивних заходів, а значить – до повного знищення його мешканців.
Листопад	Запроваджуються натуральні штрафи. В господарствах, що “заборгували” за нереальними планами, конфісковують усе продовольство і худобу.
Кінець листопада	Спецоргани розробляють спеціальну таємну операцію зі знешкодження всіх, хто міг би чинити опір повному вилученню хліба. Операція охоплювала 243 райони України.
Грудень	В Україну направляють Кагановича і Постишева для посилення хлібозаготівель. Влада переходить до повного вилучення харчів у українських селян.
Грудень	Кремль звинувачує українців у саботажі хлібозаготівель та підготовці повстання.
14 грудня	ЦК ВКП(б) і РНК СРСР ухвалюють таємну постанову “Про хлібозаготівлю на Україні, Північному Кавказі і в Західній області”.

	Вона передбачала ліквідацію українських шкіл на Кубані і масове переслідування української інтелігенції.
Кінець грудня	Із сіл, які не виконали плани хлібозаготівель вивозять усі наявні зернові запаси, навіть посівний матеріал.
1933 рік	
1 січня	Спеціальною постановою ЦК ВКП(б) про застосування найжорстокіших репресій до тих, хто не здасть хліба, українцям був оголошений ультиматум.
Січень	Відбуваються масові обшуки в селянських господарствах, під час яких селяни були позбавлені останніх залишків їжі. Їх приречено на голодну смерть.
22 січня	Директивою Сталіна заборонено виїзд селян з території УСРР і Кубані в інші місцевості Радянського Союзу. Тільки за перші півтора місяці дії цієї директиви затримали майже 220 тисяч селян. І з них понад 186 тисяч силоміць повернули в села, де вони були приречені на голодну смерть.
24 січня	Сталін призначає фактичним керівником УСРР на посаді другого секретаря ЦК КП(б)У Постишева. Той розпочав масштабну кампанію “очищення” від “петлюрівців” і “українських націоналістів”. Вона стала складовою плану геноциду української нації. Тогочасний розмах політичних репресій в Україні порівняний з Великим терором 1937–1938 років. За офіційними даними, в Україні у 1933 році арештували більше людей, ніж у 1938-му.
Лютий	Українським областям починають виділяти допомогу – вибірково і недостатню. Вона була спрямована не на подолання голоду і порятунок українців, а на забезпечення виробничих потреб у ході посівних і збиральних кампаній. Адже знесилені і старі люди, а також селяни-одноосібники не отримували допомоги. Смертність серед українських селян невпинно зростала.

16 лютого	Для недопущення поширення інформації про голод в УСРР спеціальною директивою заборонили будь-яким організаціям, крім ДПУ, фіксувати випадки опухання і смерті на ґрунті голоду.
Червень	Смертність з голоду в Україні досягла апогею. За оцінками демографів, того місяця померли від 800 тисяч до понад 1 мільйона осіб.
Серпень	Прийнято рішення про створення Всесоюзного переселенського комітету та переселення у вимерлі з голоду села України колгоспників із російських областей і Білорусі. До кінця 1933 року переселили понад 100 тисяч осіб.

Під час голоду тоталітарна влада не лише не припинила примусове відбирання їжі, а й відхилила допомогу з-за кордону та кинула всі сили на ізоляцію голодуючих районів. Армія, загони НКВД оточили українські міста та залізничні станції, бо селяни втечею намагалися врятуватися від голодної смерті. Мешканцям сіл забороняли виїжджати в інші регіони СРСР. Хліб вилучався, продавався до інших країн за валюту, яку спрямовували на закупівлю верстатів та іншого обладнання для промислових підприємств.

До чого це призвело?

Саме за цей менш ніж календарний рік (1932–1933) в Україні загинули мільйони людей. На жаль, страшні обставини злочину та свідома заборона ведення статистики смертності унеможливають встановлення точної кількості загиблих невинних людей і вичерпного поіменного списку жертв.

Жахом Голодомору була надзвичайно велика смертність серед дітей. У багатьох районах України у вересні 1933 року за шкільні парти не сіли близько двох третин учнів. Ученими Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України імені М.Птухи для Гарвардського університету створена карта втрат УСРР у Голодоморі. За даними вчених, найбільше постраждали лісостепові регіони України із давніми козацькими традиціями – Полтавщина, Черкащина, Кіровоградщина, Київщина. У цих регіонах в окремих районах упродовж 1933 року вимерло понад половини населення. Смертність перевищувала середній рівень у 8–9 і більше разів. У нинішніх Вінницькій, Одеській, Дніпропетровській областях рівень смертності був вищий у 5-6 разів, у Донецькій і Луганській області – у 3–4 рази.

Голод на довгі десятиліття порушив природний генетичний фонд, призвів до морально-психологічних змін у свідомості нації. Наслідком злочину геноциду також стало руйнування традиційного українського устрою життя. Українцям як етносу було завдано смертельної рани. 1933 рік став для України часом національної катастрофи, наслідки якої відчуваємо і понині.

Подолання інформаційної блокади

Радянська влада злочинно замовчувала факт голоду. Жодної офіційної згадки про цю жахливу трагедію не було зроблено. Офіційно голоду не було. Навіть такого слова в офіційних документах не вживалося. Масові смертність і опухання у владних документах називали – “продовольчими труднощами”.

Сільрадам наказали при реєстрації смерті не вказувати її причину. Більше того, в 1934 році надійшло розпорядження: всі книги ЗАГС про реєстрацію смертей за 1932–1933 роки вислати в спеціальні частини (де більшість із них було знищено).

Керівництво СРСР свідомо дезорієнтувало світову громадськість. У січні 1933 року Нарком закордонних справ СРСР М.Литвинов зробив спеціальну заяву про відсутність голоду в країні. Режим відмовився від зовнішньої допомоги. Тим не менш, деякі західні журналісти, які побували за залізною завісою тоталітаризму, публікували репортажі про злочин, доносили світові про те, що там діється насправді.

Британський журналіст Малколм Маггерідж у березні 1933-го здійснив поїздку в Україну й передав статті до “The Manchester Guardian”. Тоді ж репортажі британського журналіста Гарета Джоунза про Голодомор в Україні виходили у Великій Британії, США, Німеччині. Публікації з’являлися також у французькій, австрійській, польській, бельгійській пресі. Так, у Бельгії упродовж 4 місяців до вересня 1933 року в 17 виданнях опублікували біля 50 статей і повідомлень про ситуацію в Україні.

Населення Західної України, яка на той час перебувала у складі Польщі, не залишилося байдужим до горя українців по той бік Збруча. Одним із найпотужніших був голос митрополита Української греко-католицької церкви Андрея Шептицького. 24 липня 1933 року він проголосив відозвук “Україна в передсмертних судорогах”. Наступного дня 35 громадських організацій і партій у Львові об’єдналися в Український громадський комітет рятунку України, який став координатором допомоги жертвам і поширення інформації про цей злочин.

29 вересня 1933 року завдяки зусиллям українських діячів на засідання Ради Ліги Націй її президент Йоган Людвіг Мовінкель (прем’єр-міністр Норвегії) ініціював обговорення голоду у радянській Україні. Рада передала це питання до

Міжнародного товариства Червоного Хреста. Але Москва відкинула пропоновану допомогу голодуючим людям. У жовтні 1933 року в австрійській столиці Відні за ініціативою кардинала Теодора Інніцера створено спеціальний комітет для надання допомоги жителям радянської України.

У 1934 році з'являються перші книги, в яких розкриваються теми Голодомору в Україні. Американський журналіст та історик Вільям Генрі Чемберлін, який зумів відвідати Україну у жовтні 1933-го, наступного року оприлюднив факти про Голодомор у книзі “Залізна доба Росії”. У 1934 році було видано і перший художній твір про Голодомор в Україні – роман “Марія” українського письменника Уласа Самчука.

Після Другої світової війни в Європі та Північній Америці опубліковано перші спогади, мемуари та наукові дослідження про Голодомор. Українці, які його пережили й після війни опинилися у країнах вільного світу, разом із західними, зокрема американськими вченими, громадськими та політичними діячами збирали свідчення, вшановували пам'ять жертв, проводили наукові дослідження, видавали матеріали.

1953 року американський юрист Рафаель Лемкін, який запровадив у світову правову термінологію термін “геноцид”, охарактеризував Голодомор як “класичний приклад геноциду”.

Визначальними ж у збереженні пам'яті про Голодомор стали заходи із відзначення його 50-х роковин 1983-го, передусім у США та Канаді, що набули міжнародного розголосу. Тоді ж у канадському місті Едмонтоні спорудили перший пам'ятник жертвам Голодомору.

1984 року Конгрес США створив спеціальну Комісію з розслідування штучного голоду в Україні у складі двох сенаторів та чотирьох осіб від Палати представників. Виконавчим директором Комісії став американський історик Джеймс Мейс. Комісія дійшла такого висновку, що Сталін та його оточення вчинили акт геноциду проти українського народу. Цей звіт комісії схвалив Конгрес США 1988-го. Того ж року за ініціативою Світового Конгресу Вільних Українців створено Міжнародну комісію юристів, яка мала дослідити свідчення про Голодомор 1932-1933 років, його причини, наслідки й винуватців. Комісія дійшла висновку, що Голодомор був актом геноциду.

Під впливом викриттів СРСР в решті-решт змушений був визнати факт голоду 1932–1933 років. У 1993-му вперше на державному рівні відзначені його роковини – через 60 років після трагедії.

1998 року Указом Президента України встановлено День пам'яті жертв Голодомору – щороку в четверту суботу листопада. Цього дня українці, як тільки

смеркне, запалюють у вікнах свічки – на пам'ять про всіх убитих голодом. 2006 року Верховна Рада України ухвалила Закон про визнання Голодомору геноцидом українського народу. А в листопаді 2008-го в Києві споруджено Національний меморіал жертв Голодомору.

2009 року Служба безпеки України порушила кримінальну справу щодо голоду в Україні за ознаками злочину геноциду. У січні 2010-го Апеляційний суд міста Києва ухвалив, що в 1932–1933 роках в Україні Сталін і його поплічники вчинили злочин геноциду.

Сьогодні дані соціологічних досліджень свідчать, що, понад 80 % українців підтримують цю позицію.

Визнання іноземними державами та міжнародними організаціями Голодомору 1932-1933 років – геноциду Українського народу

На жовтень 2023-го Голодомор 1932–1933 років в Україні визнали актом геноциду на державному рівні (крім України) парламенти 28 держав (в хронологічному порядку): Естонії (Заява Рійгікогу (Парламенту) від 20.10.1993), Австралії (політичні заяви Сенату (2003, 2012, 2017, 2020 рр.) та Палати представників (2008, 2018 рр.), Канади (резолуція Сенату від 20.06.2003 та Акт Палати громад від 28.05.2008), Угорщини (постанова Державних Зборів від 26.11.2003), Литви (Заява Сейму від 24.11.2005), Грузії (Заява Парламенту від 20.12.2005), Польщі (постанови Сенату від 16.03.2006 та Сейму і від 06.12.2006), Перу (резолуція Конгресу від 21.06.2007), Парагваю (Декларація Сенату від 25.10.2007), Еквадору (резолуція Національного Конгресу від 30.10.2007), Колумбії (резолуція Палати представників Конгресу від 10.12.2007), Мексики (постанова Палати депутатів Національного Конгресу від 19.02.2008), Латвії (Декларація Сейму від 13.03.2008), Португалії (резолуція Асамблеї Республіки Португалія від 03.03.2017), США (Резолуція Сенату США від 04.10.2018), Чехії (постанови Палати депутатів від 06.04.2022, Сенату від 14.12.2022), Молдови (Декларація Парламенту Молдови від 22.11.2022), Ірландії (резолуція Сенату від 24.11.2022), Німеччини (резолуція Бундестагу від 30.11.2022), Болгарії (рішення Народних зборів від 01.02.2023), Бельгії (резолуція Палати представників від 09.03.2023), Ісландії (резолуція Парламенту Ісландії (Альтингу) від 23.03.2023), Франції (резолуція Нижньої палати від 28.03.2023), Словенії (Декларація Державних Зборів від 23.05.2023), Люксембургу (резолуція Палати депутатів від 13.06.2023), Словаччини (Постанова Національної Ради від 20.06.2023), Хорватії (Декларація Хорватського сабору від 28.06.2023, Нідерландів (резолуція Палати

представників від 07.07.2023), Чилі (резолуція Палати депутатів 21.12.2022, політична заява Сенату 09.08.2023).

Країни, в яких рішення наразі прийнято однією палатою парламенту і очікуються рішення другої палати: Бразилія (законопроект Сенату від 26.04.2022), Велика Британія (рішення Палати громад від 25.05.2023), Італія (резолуція Сенату від 26.07.2023).

Ватикан назвав Голодомор 1932–1933 років геноцидом (серед інших геноцидів ХХ столітті) в «Компендіумі соціальної доктрини Церкви», опублікованому 02.04.2004.

Також Голодомор визнали геноцидом міжнародні організації, а саме Балтійська Асамблея (дорадчий орган зі співробітництва між парламентами Естонії, Латвії та Литви) у заяві від 24 листопада 2007 р., Європарламент у резолюції від 15 грудня 2022 р. та Парламентська асамблея Ради Європи 12.10.2023 ухвалила відповідну резолюцію.

Всеукраїнська акція “Запали свічку”

В Україні є давній звичай – у пам’ять про померлу людину запалюють свічку. І щороку в Україні у четверту суботу листопада на вшанування тих, хто помер з голоду, запалюють свічки. Цього року 25 листопада о 16-й годині Україна схилить голови у загальнонаціональній хвилині мовчання.

Опісля біля могил, меморіалів і пам’ятників жертвам Голодомору 1932–1933 років, на центральних площах і вулицях міст і сіл України, на підвіконнях осель українці запалюють свічки і лампадки. О 16.00 прийдіть до меморіалу, пам’ятника чи хреста пам’яті жертв голодоморів у вашому місті чи селі, щоби вшанувати пам’ять убитих голодом. А із настанням темряви запаліть і поставте свічку на підвіконня так, щоб її було видно знадвору. Цей вогник символізуватиме нашу скорботу і пам’ять про мільйони загублених життів наших співвітчизників, нашу віру у майбутнє.

Корисні тематичні посилання

Відео

Ролик «Голодомор 1932–1933. Помста за нашу свободу» англійською мовою [video “Holodomor of 1932–1933: a Revenge for Our Freedom”]

[Дивитися за посиланням \[to watch follow the link\]](#)

Відеоісторія «Чому Голодомор став можливим?»